

TÜRK SİYASAL KÜLTÜRÜ KAPSAMINDA BİR SİSTEM ARAYIŞI: CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ (Araştırma Makalesi)

Sinem ŞAHNAGİL (*)

Öz

Toplumu oluşturan bireylerin hayat biçimlerini maddi ve manevi olarak etkileyen, geçmişten günümüze toplumun üyeleri tarafından öğrenilerek paylaşılan kültür, içinde yaşadığı toplumda gelişmekte, toplumsal çoğunluğun temel olarak benimsediği yaşam şekillerinden meydana gelmektedir. Her toplumun kendisine özgü bir kültüre sahip olması, siyasal uygulamaların da yine aynı şekilde o topluma özgü özellikler kazanmasını sağlamaktadır. Bu uygulamaların başında hükümet sistemi gelmektedir. Bir ülkenin sahip olduğu hükümet sistemi o ülkenin siyasal dinamiklerine, siyasal yapı ve kurumlarına, bireylerin siyasal tutum ve eğilimlerine, demokratik olgunluğuna kadar uzanan geniş yapısal faktörlerle yani bu unsurların tamamını kapsayan siyasal kültürle yakından ilişkilidir. Çalışmanın amacı, siyasal kültür ile hükümet sistemi arasındaki ilişkinin boyutlarını ortaya koyarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ni Türk siyasal kültürünün dinamikleri çerçevesinde ele almaktır. Bu kapsamda çalışmada, hükümet sistemi tercihi yapılırken ilgili ülkenin siyasal kültürünün dikkate alınması gerektiği kabulünden yola çıkılarak, Türk siyasal kültürünü oluşturan temel unsurlar incelenmiş, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin söz konusu kültür ile uyumu noktasında avantaj ve dezavantajları ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Siyasal Kültür, Türk Siyasal Kültürü, Hükümet Sistemi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi.

Jel Kodları: R0, H0, H1

*) Dr., Balıkesir Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, (e-posta: sinem.sahnagil@balikesir.edu.tr)
ORCID ID: 0000-0003-0920-6948

Search for a System Within the Scope of Turkish Political Culture: Presidential Government System

Abstract

The culture, which affects the life styles of the individuals who constitute the society materially and spiritually, and which is learned and shared by the members of the society from past to present, develops in the society in which it lives. And the culture consists of the lifestyles that the social majority basically adopts. The fact that each society has its own culture ensures that political practices also gain characteristics specific to that society. At the beginning of these applications is the government system. The government system of a country is closely related to the political dynamics of that country, its political structure and institutions, the political attitudes and tendencies of individuals, and the political culture that covers all of these elements. The aim of the study is to examine the Presidential Government System within the framework of the dynamics of Turkish political culture by revealing the dimensions of the relationship between political culture and the government system. In this context, the study is based on the assumption that the political culture of the relevant country should be taken into account while choosing the government system. The basic elements that constitute the Turkish political culture are examined, and the advantages and disadvantages of the Presidential Government System in terms of compatibility with this culture are revealed.

Keywords: *Culture, Political Culture, Government System, Presidential Government System.*

Jel Codes: *R0, H0, H1*

Giriş

Tarihsel olarak Türkiye'nin geçirmiş olduğu demokrasi süreci incelendiğinde, bu sürecin parlamenter sistemle hız kazandığı görülmektedir. Bununla birlikte parlamenter sistemin hâkim olduğu yıllar içerisinde yaşanmaya başlanan hükümet krizleri zamanla sistemi tartışmalı hale getirmiş ve alternatif model arayışlarının gündeme gelmesine neden olmuştur. Hükümet sistemi tartışmalarında özellikle son çeyrek asırda “başkanlık sistemi” öne çıkmış, çeşitli çevrelerce güçlü yürütme ve istikrarlı bir sistem için çözüm olarak önerilmiştir. Bu çerçevede 2017 yılı itibariyle hükümet sisteminde değişikliğe gidilmiş ve başkanlık sistemi argümanları temel alınarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş sağlanmıştır. Fakat tartışmalar sona ermemiş, aksine sistemin destekleyicileri ve karşıtları olarak bölünen gruplardan gelen değerlendirmeler günümüzde artarak gündemde yerini almıştır.

Uzun yıllardır süregelen ve hala devamlılığını sürdüren sistem tartışmalarına bakıldığında, argümanların daha çok hükümet sisteminin kendisinden ziyade siyasal kültürün sahip olduğu özellikler çerçevesinde öne sürüldüğü görülmektedir. Bu nedenle tartışma-

ları bir uzlaşma zemininde buluşturabilmenin en önemli yolu, hükümet sistemi tercihi yaparken ilgili ülkenin siyasal kültürünü dikkate alarak bir formül geliştirmektir. Zira her ülkenin sahip olduğu siyasal kültür özellikleri, aynı zamanda o ülkenin hükümet sisteminin uygulamadaki başarısını etkileyen önemli unsurların başında gelmektedir.

Bu kapsamda çalışmada siyasal kültür ve hükümet sistemi kavramlarının birbirlerini etkileme gücüne sahip oldukları kabulünden yola çıkarak hareket edilmiş, çalışmanın birinci bölümünde siyasal kültür ve hükümet sistemi kavramları üzerinde durularak, bu kavramlar arasındaki ilişki açıklanmıştır. İkinci bölümde ise Türk siyasal kültürünün yapısal özellikleri açıklanarak, güncel tartışmaların bir konu başlığı olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, siyasal kültür kapsamında artıları ve eksileri ile değerlendirilmiştir.

Araştırma Etiği

Bu çalışma yayın etiğine uygun hareket edilerek hazırlanmış, çalışma kapsamında yararlanılan kaynaklar bilimsel ilkeler çerçevesinde elde edilerek, ilgili kaynaklara metin içinde ve kaynakçada usulüne uygun ve eksiksiz olarak yer verilmiştir.

1. Siyasal Kültür ve Hükümet Sistemi

Boyutları fark etmeksizin bütün toplumlarda var olan bir kavram olarak siyasal kültür, toplumun genel kültürünün siyasal yönünü yansıtmaktadır. Meşruiyetin de önemli bir bileşeni olan siyasal kültür, aynı zamanda bir ülkede uygulanan hükümet sisteminin istikrarlı bir demokratik sistemi destekleme yeteneği üzerinde de etkili bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

1.1. Kavramsal Olarak Siyasal Kültür

Toplum tarafından paylaşılan değerler, gereçler ve standartlar bütünü olarak kültür, Latince toprağa bir şeyler ekip ürün yetiştirmek anlamına gelen “colera” kökeninden gelmektedir. Tarihsel ve sosyal değişme süreci içerisinde meydana getirilen, maddi ve manevi tüm değerleri oluşturmada kullanılan araçlar olarak kültür (Parlak, 2011), aynı zamanda toplumu oluşturan bireylerin hayatlarını şekillendiren örf, adet, gelenek ve görenek ile davranışlar ve inançlar toplamını ifade etmektedir (Taylor, 2010). Birçok unsura sahip olan ve bir bütünü oluşturan kültür, etkileşim içinde olan çeşitli “alt-bütünler”e ayrılabilir (Duverger, 1998). Bu bütünlerin önemli boyutlarından birisini siyasi alanda ortaya çıkan ve siyasi alana anlam ve yapı kazandıran “siyasal kültür” oluşturmaktadır (Özdemir, 2018).

Siyasal kültür, ilk kez 1963 yılında G. A. Almond ve S. Verba'nın beş farklı ülke (Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya, İtalya ve Meksika) üzerine yapmış olduğu “The Civic Culture” adlı çalışma ile kuram olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada yazarlar, söz konusu toplumların değer sistemleri ile o sistem içerisinde yer alan birey-

lerin siyasal davranışları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Buna göre bireylerin siyasal eğilimleri, üyesi oldukları toplumun siyasal kültürü tarafından önemli oranda etkilenmektedir. Bu tarihten itibaren siyasal değişim ve gelişim modellerinin önemli kaynaklarından birini oluşturan kavram, Almond tarafından verili bir siyasal sisteme veya topluma uymayan, toplum üyelerinin siyasi sisteme yönelik kavrayışları, tutumları ve değerlendirmeleri olarak tanımlanmıştır (Almond ve Verba, 1963; Çalışkan, 2016; Durdu, 2018). Siyasal kültür, siyasal sistem içerisinde oluşan ve yerleşik bir özellik kazanan değerler, semboller ve inançlar bütünüdür (Demir ve Acar, 2005). Yaygın bir şekilde paylaşılan bilgi, kural ve değerler bütünü olarak siyasal kültür, bir toplumun siyasi güç yapısına dayanılarak meydana getirilmektedir (Türkiye Bilimler Akademisi [TÜBA], 2011). Toplum üyelerinin siyasal sistemle ilişki kurma şekillerini gösteren siyasal kültür, politika yapımı ve yapılan politikaların nasıl uygulamaya geçirildiğine yönelik açıklamaların kilit noktasını oluşturmaktadır (Erzen ve Yalın, 2011).

Siyasal kültür bir toplumun devlet, hükümet, kamu yönetimi, siyasi parti, demokrasi, sivil toplum örgütü gibi siyasal oluşumlara yönelik alışkanlıkları, yaklaşımları ve davranışları bütünüdür oluşturmaktadır (Öztekın, 2003). Kültür ve siyaset alanları arasındaki bağlantıyı kurma ihtiyacının bir yansıması olarak siyasal kültür (Burke, 2006), bir toplumun tarihsel ve toplumsal geçmişinin yanı sıra bu süreçte geçmiş olduğu her türlü deneyim ile yakından ilgilidir (Durdu, 2018). Siyasal sistemin işleyişinde etkili olan ve toplumun çoğunluğu tarafından kabul edilen inanç, gelenek, meşruluk anlayışı gibi kültürel unsurlar, siyasal hayatın başlıca aktörleri olan yöneticiler ve seçmenlerin toplumsallaşmasında önemli bir paya sahiptirler. (Valenzuela, 2004). Zira siyasal kültür için en güçlü unsurlardan birisini siyasal toplumsallaşma oluşturmaktadır. Varlıklarını sürdürebilme amacıyla bireylerin siyasal görüş ve davranışlarını şekillendirme üzerine yoğunlaşan yönetimler, bunu siyasal toplumsallaşma aracılığıyla gerçekleştirmektedirler (Erzen ve Yalın, 2011). Dolayısıyla siyasal kültür, bazı inanç ve davranış kurallarının standartlaşması aracılığıyla siyasal sürecin işleyişini kolaylaştırmakta, mevcut siyasal sistemin benimsenmesini ve buna bağlı olarak sistemin devamlılığını sağlamaktadır (Turan, 1986). Diğer bir deyişle siyasal kültür, sistemlerin meşru hale getirilmesinde etkili bir rol üstlenmekte, yönetimlere varlıklarını ve sürekliliklerini sağlamak adına yol göstermektedir.

Bir ülkede ne derecede siyasal kültürle uyumlu şekilde hayata geçirilmiş bir siyasi yapı ve buna uygun bir hükümet sistemi varsa, o ülkede o derecede siyasal istikrar sağlanmaktadır. Dünyanın gelişmiş demokrasileri arasında sayılan Amerika, İngiltere gibi ülkeler bu durumun örneklerindedir. Dolayısıyla toplumun siyasal kültürü ile barışık olmayan sistemlerin krizlerle karşı karşıya kalma ihtimalinin giderek arttığı bir gerçektir (Örs, 1993; Özdemir, 2018). Buna bağlı olarak, öncelikle istikrar sonrasında ise bunun sonucunda ekonomik ve toplumsal gelişme, refah düzeyindeki artış gibi noktalarda etkili rolü olan siyasal kültür ve hükümet sistemi arasındaki ilişkinin incelenmesi önem arz etmektedir.

1.2. Siyasal Kültür ve Hükümet Sistemi İlişkisi

Genel anlamıyla hükümet sistemleri, devletin temel organlarının ayrılıp birleşmesine, birbirleri arasında kurdukları ilişkilere, bu organların kimler tarafından ve nasıl kullanılacağına yönelik bir rehber niteliği taşıyan tercihler bütünüdür. Diğer bir deyişle hükümet sistemleri devlet içinde yer alan kuvvetlerin dağılımı açısından hayata geçirilen kural ve kurumlar dizgesinin bütünü olarak tanımlanabilir (Hekimoğlu, 2009).

Temel olarak yasama ve yürütme erkinin birbirleriyle olan ilişkisine dayanan hükümet sistemlerinin tasnifi, yasama ve yürütmenin aynı organ elinde toplanmasıyla kuvvetler birliği sistemi şeklinde meydana gelirken, ayrı organlar elinde toplanması durumunda ise kuvvetler ayrılığı sistemi şeklinde uygulama alanı bulmaktadır. Kuvvetler birliği sistemleri kuvvetlerin toplandığı organa göre mutlak monarşi, diktatörlük veya meclis hükümeti şeklinde ortaya çıkarken; kuvvetler ayrılığı sistemleri, yasama ve yürütme kuvvetlerinin sert veya yumuşak bir şekilde ayrılışına göre başkanlık, yarı başkanlık veya parlamenter sistem olarak üç başlık altında incelenmektedir (Özbudun, 2014). Devlet içindeki kuvvetlerin dağılımını ve düzenlenme şeklini belirleyen kurallar bütünü olarak hükümet sistemleri, bir toplumun geleceğinin nasıl şekilleneceği ile yakından ilgilidir. Çalışmanın siyasal kültür teması ile Türkiye özelinde gelişmesi, 1982 Anayasası'nda düzenlenen hükümet sisteminin kuvvetler ayrılığı prensibi üzerine kurulu olması ve günümüz sistem tartışmalarının söz konusu prensip üzerinden yürütülmesi dolayısıyla çalışmada kuvvetler ayrılığı ilkesini temel alan sistemlerden kısaca bahsedilerek konu itibarıyla sadece Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi üzerinden ilerlenecektir.

Yürütmenin iki başlı olduğu bir sistemi ifade eden parlamenter sistemde, sorumsuz kanadı devlet başkanı oluştururken, sorumlu kanadı başbakan ve bakanların bulunduğu kabine oluşturmaktadır. Hükümet yasama organının içinden çıkmakta ve meclisin güvenoyuna ihtiyaç duymaktadır (Özer, 2010). Yasama ve yürütme erklerinin yumuşak bir şekilde ayrıldığı sistemde (Özbudun, 2014), yasama yürütmeyi güvensizlik oyu ile görevden alabilmekteyken, yürütme de yasamayı fesih mekanizması ile devre dışı bırakabilmektedir (Yazıcı, 2005). Dolayısıyla halkın desteğini kaybettiği düşünülen bir hükümeti değiştirmek bu sistemde daha kolay olmaktadır. Zira sistemde meydana gelen kilitlenme veya krizler, güvenoyu ve fesih mekanizmaları ile çözümlenebilmektedir (Gözler, 2010). Vatana ihanet suçu dışında görevine son verilemeyen devlet başkanı, yetkilerini ancak başbakan ve ilgili bakanın imzası ile yani karşı imza kuralı ile kullanabilmektedir (Teziç, 2014).

En temel özelliği başkanın doğrudan halk tarafından seçilmesi olan yarı başkanlık hükümet sisteminde ise başkanın yanında yürütmeyi oluşturan bir başbakan ve kabine bulunmaktadır (Kahraman, 2012). Sistemde iki başlı bir yürütmenin varlığını gösteren bu durum (Gözler, 2010), farklı denge ve güç dağılımına imkân tanımaktadır. Devlet başkanı parlamentodan bağımsız olmakla birlikte, yönetme yetkisini hükümet ile paylaşmaktadır. Bakanlar kurulu parlamentoya karşı sorumlu olmakta, varlığını sürdürebilmek için parlamentonun güvenoyuna ihtiyaç duymaktadır (Erdem, 2014). En iyi uygulama örneği

olarak Fransa'nın öne çıktığı sistemde, olası krizleri aşmak adına devlet başkanın parlamentoyu fesih veya yasama yetkisi bulunmaktadır (Kılınç, 2016; Demir, 2014).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine de ilham kaynağı olan başkanlık sistemi ise yasama ve yürütmenin sert ayrılığına dayanmaktadır. Halk tarafından seçimle ve belli bir süre için göreve gelen başkan, kendi atadığı bakanları yöneterek yürütme gücünü tek başına kullanmakta, görevi süresince yasama tarafından görevinden uzaklaştırılamamaktadır. (Sartori, 1994; Yazıcı, 2005; Gözler, 2010). En iyi uygulama örneği olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) öne çıkmaktadır. Yürütmenin tek elde toplandığı sistemde ayrıca bir başbakan ve bakanlar kurulu bulunmamaktadır. Başkanın kabinesi, resmi bir kurul niteliği taşımayan başkan ve sekreterlerden oluşmaktadır (Fendoğlu, 2010). Başkanın ölümü, istifası gibi nedenlerle başkanlık makamının boş kalması halinde ise yetki, başkanın görev süresi bitinceye kadar başkan yardımcısı tarafından kullanılmaya devam edilmektedir (Koçak, 2015). Yasama ve yürütme birbirlerini "denetleme ve dengeleme (check and balances) sistemi" ile kontrol etmektedirler. Örneğin başkan yasa yapım sürecinde etkin olmamakla birlikte Kongre açılış konuşmasında çıkarılmasını istediği yasalar hakkında telkinler verebilmekte, veto yetkisi kullanabilmektedir. Kongre ise senato aracılığıyla başkanın birçok atamasını onaylayan makam olmasının yanında "suçlama (impeachment)" yoluyla başkanı görevinden uzaklaştırabilmektedir (Erdoğan, 1996).

Bir ülkede kabul edilen hükümet sistemi, yürütmenin göreve geliş biçimini ve devlet organları arasındaki ilişkinin boyutunu etkilemenin yanı sıra devletin toplum ve bireyle olan ilişkisini de önemli derecede belirlemektedir. Buna bağlı olarak hükümet sistemlerinin belirlenmesine yönelik önerilerin sadece hukuk mühendisliği boyutu ile değerlendirilmesi yanıltıcı bir etki doğuracaktır. Bu noktada her bir hükümet sisteminin, uygulama alanı bulduğu ülkenin sosyal, siyasal, kültürel vb. özellikleri dikkate alınarak incelenmesi ve analiz edilmesi önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır (Aydın, 2016). Hükümet sistemlerinin yapı ve işleyiş bakımından çerçevesi genel itibarıyla her ülkenin kendi anayasasında yer almakla birlikte, bir anayasada hükümet sistemine yönelik tasarruf ne şekilde belirlenirse belirlensin, siyasal kültürde yerleşmiş olan inanç, tutum, algı ve gelecek gibi kültürel dinamikler kendine özgü bir şekillenme ve işleyişe yol açabilmektedirler (Valenzuela, 2004). Dolayısıyla hükümet sisteminin etkin bir şekilde işlenmesini sağlama düşüncesi kadar bir ülkedeki demokratik pekişme açısından da siyasal kültür göz önünde tutulması gereken bir unsur konumundadır (Kalaycıoğlu, 1995).

2. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin Türk Siyasal Kültürü Açısından Değerlendirilmesi

Her ülkenin siyasal kültürü, siyasi parti yapısı, anayasal kurumlarının tasarlanması, toplumsal kültürü ve ekonomik gelişmişlik düzeyine göre çeşitlilik gösterebilen hükümet sistemleri, uygulamada karşılaşılan sistemsel krizlerin aşılması amacıyla zaman içinde dönüşüm geçirebilmektedirler. Siyasal hayatının uzun yıllarını hükümet sistemi tartışmaları ile geçiren Türkiye'de de siyasal sistemin değişimine yönelik arayışlar, uzun yıllar

boyunca uygulama alanı bulan parlamenter sistemin kendisinden beklenen veremediği ve çeşitli krizleri aşamadığı iddiası üzerine başlamıştır (Miş ve Duran, 2017). Mevcut sistemin karşılaştığı koalisyon hükümetlerinin beraberinde getirdiği siyasi istikrarsızlık, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşanan krizler, siyasi parti yapılarındaki bölünmüşlük gibi sorunlar yeni bir sistemin tasarlanması gerektiği yönünde yoğun bir tartışmaya ön ayak olmuştur. Bu kapsamda 2007 yılında cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşanan sınırlar, sürecin somut bir adımı niteliği taşımış, bu tarihte yapılan anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kabul edilmiştir. Bu durum, mevcut sistemin parlamenter sistemin özelliklerini tam anlamıyla yansıtmadığı ve yeni bir sistemin tasarımına gidilmesi gerekliliğini savunan görüşleri artırmıştır (Akıncı, 2017).

Bunun üzerine Turgut Özal'ın 1980 sonlarında müdahil olduğu, 1990'ların ikinci yarısından itibaren Süleyman Demirel'le devam eden, 2000'li yıllarda ise Recep Tayyip Erdoğan tarafından desteklenen ve parlamenter sisteme reçete olarak sıklıkla dile getirilen başkanlık sistemi tekrar gündeme gelmiştir (Miş ve Duran, 2017). Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'nin üzerinde uzlaşarak siyasi sistemin dönüşümüne imkân sağlayan Anayasa değişikliğinin Nisan 2017 halk oylamasına sunulması ve kabul edilmesiyle süreç, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile sonuçlanmıştır.

2.1. Genel Hatlarıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi tartışmaları, öncelikle başkanlık sistemi üzerinden yürütülmüştür. Başkanlık sistemine benzer şekilde sert kuvvetler ayrılığı prensibini temel alan yeni sistem, yapısı ve içeriği itibarıyla Türkiye'ye özgü bir şekilde tasarlanmıştır (Akıncı, 2017). Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, yürütmenin yasama erki içinden çıkmadığı, tek başlı bir özellik taşıdığı ve doğrudan halk tarafından seçildiği bir sistemi ifade etmektedir. Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçiliyor olması, yürütmenin meşruiyetini artıran bir husus olarak kabul edilmektedir (Aydın ve Belli, 2015). Yeni düzenleme ile yürütmenin başı olan başkan ve yasama organını oluşturan TBMM seçimlerinin eş zamanlı olarak yapılması kararlaştırılmış, cumhurbaşkanına yürütmeye ilişkin olarak düzenleyici işlem yapma yetkisi verilmiştir. Cumhurbaşkanlarının kararname yetkisi olarak anılan bu yetki, temel haklar, kişi hakları siyasi haklar ve ödevler alanları dışında bırakılarak düzenlenmiştir (6771, md. 8). Bunun yanı sıra Cumhurbaşkanının kararname çıkarabilmesi, kararname ile düzenlenmesi düşünülen konulara yönelik kanunlarda açık hüküm bulunmaması şartına bağlanmıştır. Söz konusu değişiklik Başkanlık sisteminin en iyi uygulayıcısı olarak kabul edilen ABD örneğiyle farklılık arz eden noktalardan birini oluşturmaktadır. Nitekim ABD uygulamasında başkana verilen düzenleyici işlem yapma yetkisi daha çok dış politika başlığı ile sınırlandırılmaktadır (Ustabulut, 2016). Yasama ve yürütme seçimlerinin eş zamanlı yapılıyor oluşu yine ABD örneğinden ayrılan noktalardan biridir.

Değişikle devletin başı olan cumhurbaşkanı aynı zamanda yürütme yetkisine sahip olurken cumhurbaşkanı yardımcıları, bakanlar ve üst düzey kamu görevlilerinin atanması

ve yine bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görev ve yetkilerinin belirlenmesi cumhurbaşkanının görev ve sorumluluğu kapsamına alınmıştır. Ayrıca mevcut Anayasa'daki "Cumhurbaşkanı seçilen kişinin varsa partisiyle ilişkisi kesilir" hükmü de kaldırılmış, başkanın partisiyle olan organik bağı korunmuştur. (Miş ve Duran, 2017). Yürütme erkinin görev ve yetkileri cumhurbaşkanının şahsında toplanmakla birlikte hem cezai hem de siyasi sorumluluk üstlenmesi sağlanmıştır. Yasama ve yürütme erklerinin seçimi, siyasi parçalanmışlıkların önüne geçilerek merkezde toplanmayı gerekli kılacak şekilde düzenlenmiştir (Akıncı, 2017). Yasama ve yürütme karşılıklı şekilde seçimlerini yenileyebilmekte, seçime karar veren organ kendi görevine de son vermiş olmaktadır. Bu yetkinin meclis tarafından kullanımı beşte üç çoğunluğa bağlı olmakla birlikte cumhurbaşkanının yetkiyi kullanabilmesi için herhangi bir şart belirtilmemiştir (Gülener ve Miş, 2017). Bu değişiklik, ABD örneğiyle farklılık arz eden noktalardan bir diğeridir. Zira ABD'de başkanın kongreyi feshetmesi mümkün olmamakla birlikte, kongrede başkan görevden alamamaktadır (ABD Anayasası, Ek md.25; Ustabulut, 2016). Söz konusu sitemde seçimlerin yapılma usulü, cumhurbaşkanının atama, yürütme ve düzenleyici işlem yapma yetkileri, cumhurbaşkanının siyasi parti ile ilişkisi gibi hususların Türkiye'nin siyasal sosyolojisine uygun olarak hazırlandığı ifade edilmektedir (Gülener ve Miş, 2017).

2.2. Türk Siyasal Kültürünün Yapısal Görünümü

Tarihi geçmişi bin yıllarla değerlendirilen Türk toplumu, var olduğu süreç boyunca ortaya koymuş olduğu kültürel, sosyal ve siyasal yapılar itibarıyla diğer toplumlardan kendisini farklılaştırabilen bir yapıya sahip olmuştur. Özdemir'e göre (2018) Orta Asya'dan başlayan süreç, altı yüzyıllık bir Osmanlı tecrübesi ile devam etmiş, bu uzun ve derin tecrübeye Batı'nın modernleşme rüzgârı eklenerek Türk toplumu için özellikle yönetim alanında önemli bir değişim sürecini başlatmıştır.

Öncelikle Orta Asya'nın zorlu ve göçebe yaşam tarzı, Türkler için kaçınılmaz olarak "güvenlik" kavramını ana hassasiyet alanı haline getirmiştir. Siyasal kültürün ana eksenlerinden birine güvenliği yerleştiren Türkler, bu politikalarını güçlü ve dinamik bir ordu yapılandırması ile gerçekleştirme yoluna gitmişlerdir. Söz konusu teşkilatlanma ise güçlü bir liderin öne çıktığı, sıkı disipline dayanan ve merkezîyetçi kültür eksenli bir toplum yapısını beraberinde getirmiştir. Asker-millet yapılanmasının temelini oluşturan bu durum, yönetim yapısının sonraki süreçlerine de yansımıştır (Ögel, 1978; Özdemir, 2018). Devletin hemen her alanda yönlendirici olma özelliği, güvensizlikten ve belirsizlikten kaçma gibi nitelikler özellikle Osmanlı Devleti'nin dağılma süreciyle birlikte başlayan yabancı müdahaleler, savaş, terör gibi olayların körüklediği bölünme endişesiyle birleşmiş, Cumhuriyet sonrasında Türk siyasal kültürünün ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Frey, 1975; Turan, 1980).

Kodlarını Osmanlı dönemi ile yerleşik hale getiren Türk siyasal kültürü, modernleşme hareketleriyle yeni bir sürece girmiştir. Kanuni Esasi'nin kabulü ile 1876 yılında başlayan meşrutî monarşi deneyimi ile Türk siyasal hayatına giriş yapan "parlamentarizm",

Cumhuriyet döneminde de varlığını devam ettirmiş ve neredeyse yüz kırk yıllık bir yönetim tecrübesine sahip olmuştur (Özdemir, 2018). Tarihsel açıdan demokrasi serüvenine parlamenter sistemle hız veren Cumhuriyet Türkiye'sinde, söz konusu sistem zamanla kronik sorunların kaynağı olma iddiası ile tartışmaya açılmış ve alternatif bir model arayışı başlamıştır (Aydın, 2016). Bu arayış sürecinde önemli hususlar arasında, her ülkenin sahip olduğu siyasal kültürün, uygulamaya geçirilecek sistemin başarısını yakından ilgilendireceği gerçeği yer almaktadır.

Türk siyasal kültürünün yapısal görünümüne bakıldığında öncelikle Batılılaşma ve gelenek arasında tarihsel süreçte şekil aldığı görülmektedir. Osmanlı'nın modernleşme çabalarından başlayarak Cumhuriyet dönemine uzanan siyasal kültürün gelişim seyri, çeşitli aralıklarla meydana gelen darbelerle sekteye uğramış olsa da demokratikleşme süreci içinde gelişerek günümüzdeki haline ulaşmıştır. Osmanlı'dan miras kalan siyasal alan, Cumhuriyetle birlikte devletçi - laik çizgi ile muhafazakâr - liberal çizgi arasında bir bölünme içinde şekillenmiştir (Aydın, 2016). Daha başlangıç noktasında siyasal kültüre hâkim olmaya başlayan söz konusu ayrışma, çeşitli şekillerde ve birçok farklı perspektifte yansımaları bulmaktadır.

Dolayısıyla Türk siyasal kültürünün özellikleri arasında ilk sıralarda, elitler arasında var olan kutuplaşma eğilimi yer almaktadır. Türk siyasal hayatının hemen her döneminde siyaset yapma eylemi karşıtlıklar üzerine yapılandırılmış, elit içi çatışmalarla sürdürülmüştür (Öğün, 2000). Toplumsal kültürü dışlayarak daha çok kendi kültürel değerlerini modern değişimin bir aracı olarak kabul ettirmeye çalışan elitler, bireyin ve toplumun denetlenmesi amacıyla siyasal alanı araçsallaştırma yönünde tavır benimsemişlerdir. Devletin bölünmez bütünlüğü amacından taviz vermeyen hâkim siyasal kültür, toplumun güvenliğini kutsayan bir bakış açısıyla denetimi elinde tutmak için içeride ve dışarıda daima bir düşmana ihtiyaç duymuştur (Çetin, 2004). Bürokratik elitler arasındaki hizipleşmeler başta olmak üzere, mezhep çatışmaları, merkez-çevre veya modernlik-geleneksellik bağlamında süregelen politik parçalanma kutuplaşmayı bir kültür haline getiren ve bu kültüre süreklilik kazandıran başlıca dinamikleri oluşturmaktadır. Partilerin temel konulara dair siyasi önerilerinin çoğunlukla zıt içeriklere sahip olması, siyasetçilerin geniş kitleler karşısında gergin bir tavır takınmalarına sebep olmakta, sertleşen söylemler Türk siyasal hayatında olağan bir hal almaktadır (Özbudun, 2007).

Yine Türk siyasal kültürü incelendiğinde karşılaşılan bir diğer önemli başlık “güçlü devlet anlayışı”dır. Devletin güçlü bir yapıya sahip olması gerek halk gerekse seçkinler tarafından siyasal kültürün dikkate değer bir unsuru olarak kabul edilmektedir (Özbudun, 2007). Siyasal kültür kapsamında kendisine geniş yer bulan “tehdit algısının yüksekliği” ve “güçlü karizmatik lider arayışı” gibi unsurlar, devlete atfedilen güçlü olma anlayışını destekleyen unsurlardır. Zira söz konusu öğeler, güçlü devlet anlayışının bir tezahürü olarak değerlendirilmektedir (Şahin, 2014). Buna bağlı olarak Türk siyasal kültürünün bir başka özelliği de lidere itaat etme geleneğidir. Otoriteyi temsil eden figürlere itaat etme

geleneğinin bir sonucu olarak farklılıkların ifadesi zorlaşmakta, dile getirilen farklılıklar ayrıştırıcı eylemler olarak yorumlanmaktadır. Bu durum siyaset alanını da etkilemekte, özellikle siyasi partilerin liderleri ile özdeşleştirilmeleri ve liderin parti içindeki hâkimiyeti söz konusu siyasal kültürün etkisi olarak ortaya çıkmaktadır (Aydın, 2016).

Dolayısıyla siyasal kültüre sahip özellikler, siyasal hayatın başlıca gücü ve aktörlerinden birisi konumundaki siyasi partilerin işleyişinde de kendisini göstermektedir. Nitekim tarihsel süreçte siyasi partilerin uzlaşmacı olmaktan ziyade kutuplaştırıcı politikaları benimsemeye daha eğilimli olması bu durumun bir yansımasıdır. Söz konusu çatışmacı tutum Türkiye’de siyasi partiler arasında var olan rekabete, zaman zaman ise parti içi mücadelelere hâkim olan bir özellik halini almıştır (Öğün, 2000; Özbudun, 2007). Siyasi partilerin örgütsel açıdan sahip oldukları bir diğer yapısal unsur ise genel itibarıyla oligarşik eğilimlere sahip olmalarıdır. Parti genel başkanları ve teşkilat kademelerinde görev alan yöneticiler, parti genelinde yoğun bir egemenlik kurmakta, güçlü liderlik anlayışının benimsenmesi ve parti içi demokrasi algısının yeterli düzeyde olmaması Türk siyasi partilerinde parti içi disiplini tetiklemektedir (Özbudun, 2007). Zira demokratik geleneğin oluşması açısından parti liderinin, parti içerisinde benimsemiş olduğu siyaset yapma biçimi ve demokratik usulleri benimseme derecesi, parti kadrolarının itaat eden değil, uzman kişilerce oluşturulmasında önemli bir etkiye sahiptir.

Bir başka özellik olarak ise toplumsal hayatın hemen her alanına yayılmış bir siyaset olgusu göze çarpmaktadır. Toplum üyeleri, isteklerinin çoğunun devlet tarafından karşılanması beklentisi içinde iken, devlet de kendisine geniş bir müdahale alanı çizme eğilimi içine girmektedir. Devletin verdiği ölçüde sınırlandırmaya da muktedir bir otorite haline gelmesi, demokrasinin işleyişini olumsuz yönde etkileyen bir durum olarak ortaya çıkabilmektedir (Turan, 1996; Aydın, 2016). Zira siyasal kültürde çoğunluğun desteğini sağlamış olmak milli iradenin bir tecellisi sayılarak siyasetin müdahale alanının genişlemesine imkân veren önemli bir etken olarak kabul edilmektedir.

Siyasetin işlevinin daha çok birlik yaratma olduğu fikrinin ağır bastığı Türk siyasal kültüründe, devlete öncelik tanıyan ve muhalefet olgusuna mesafeli duran tutumun benimsendiği söylenebilmektedir. Tosun’a göre (2001) Osmanlı Devleti’nin merkezîyetçi yapısı ve siyasal kültüründe yer alan muhalefet kavramına şüpheli bakış açısı bir gelenek olarak Cumhuriyet Türkiye’sinde de devam ettirilmiş, devlete bir kutsiyet atfedilerek, ötekileştirme olgusu ağırlığını artırarak siyasal kültürde yerini almıştır. Aydın’a göre (2016) ise Türkiye’de muhalefetin iktidar karşısındaki kurumsallaşma biçimi genellikle sorunlarla karşılaşmış, Türk siyasal kültüründe muhalefet toplumsal yapının ekonomik, kültürel veya sosyal yönlerini tartışmaya açarak, misyonlarından birisi olan iktidara yol gösterme görevini tam anlamıyla yerine getirememiştir. Bu nedenle muhalefet algısı daha çok devleti kontrol etme veya iktidar partisini baskılama anlayışı üzerine şekillenmiştir. Milli iradeyi çoğunluğu elde eden gruba devreden ve muhalefeti canlı tutma taraftarı olmayan bu anlayış, bir yandan demokrasinin kurumsallaşmasını zorlaştırma riski taşıyan diğer yandan sosyal ve iktisadi yaratıcılığı engelleyerek kayıplara sebep olabilmekte

(Mardin, 2006), yönetimde istikrarın sağlanması noktasında ise önemli dezavantajlar taşımaktadır.

Sonuç itibarıyla toplulukçuluk, riskten kaçınma, geleneksel baba rolü gibi birçok farklı isimde ve şekilde çoğaltılabilecek olan Türk siyasal kültürü ve onun yapısal özellikleri, uygun ve sürdürülebilir bir hükümet sisteminin hangi unsurlara sahip olması gerektiği yönünde (Özdemir, 2018) anahtar nitelikte olabilmektedir.

2.3. Türk Siyasal Kültürü Kapsamında Sistemin Değerlendirilmesi

Hayata geçirildiği tarihten itibaren çeşitli yönlerden değerlendirmeye tabii tutulan Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi hakkında, gerek siyasal kültürle uyumu gerekse işlevselliği açısından olumlu ve olumsuz birçok görüş beyan edilmiştir.

Sistemi avantajlı olarak gören ve savunan kesimin temel argüman olarak, yönetimde çift başlılık sorununun çözülmesi fikrini öne sürdüğü görülmektedir. Siyasi istikrarın sağlanması, cumhurbaşkanlığı seçimlerde yaşanan krizlerin önlenmesi, demokrasinin pekiştirilmesi, yönetimde bürokratik vesayete son verilmesi, yürütmenin etkin ve hızlı karar alması gibi gerekçeler siyasal sistemin dönüşümünü savunan kesim için yine öncelikli gelmektedir (Miş ve Duran, 2017). Bunun yanı sıra bu kesim için parlamenter sistemin Türkiye’de uzun bir uygulama geçmişine sahip olmasına rağmen, bu süre zarfında klasik parlamenter sistemin özelliklerini taşımaktan uzak kaldığı yaygın görüşü oluşturmaktadır.

Tarihsel süreçte yaşanan sorunlar değerlendirildiğinde, parlamenter sistemin doğasında yer alan bazı zayıf noktaların bu sorunlar üzerinde etkisi olmakla birlikte, Türk siyasal kültürünün de ağırlıklı bir role sahip olduğunu söylemek gerekmektedir. Çok partili bir sistemi öngören parlamenter sistemde kararlar, ideal olarak parlamentoda yer alan taraflar arasında ortaya konulan uzlaşma sonucu alınmaktadır. Türk siyasal kültüründeki güçlü lider, merkezîyetçilik, uzlaşmadan uzak tartışma geleneği gibi unsurlar, parlamenter sistemin işleyişini zorlaştıran etkenler olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle koalisyon dönemlerinde uzlaşma kültüründeki eksiklikten doğan hükümet istikrarsızlıkları geniş bir alanda olumsuz etkinin kaynağı olmuştur (Yazıcı, 2013; Aydın, 2016). Yine Türk siyasal kültüründeki muhalefete karşı mesafeli tutum, parlamenter sistemin doğasında olmasına rağmen siyasi partilerin birlikte siyaset üretmelerinin zaman zaman önüne geçmiştir. Bu durum ayrıca parlamenter sistemin demokrasiyi güçlendiren ve sosyal ayrılıklara çözüm arayan bir sistem olma özelliğinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Belirsizliğin ifadesi olan bu durum, belirsizlikten kaçma ve risk almama özelliklerini de taşıyan siyasal kültürüyle uyum sağlayamamıştır (Yıldız, 2012). Dolayısıyla Türk siyasal kültüründe bu ve benzeri sorunları çözme düşüncesi, parlamenter sistemi kültür ile daha uyumlu olmaya yönlendirmiş, bu eğilim yürütmenin cumhurbaşkanı ayağında güçlendirme politikaları olarak sonuçlanmıştır.

Yürütmenin cumhurbaşkanı ayağında yapılan güçlendirmeler ise sistemi parlamenter yapıdan uzaklaştıran bir diğer sonucu beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda Aydın’a göre

(2016) Türkiye’de parlamenter sistemle tam anlamıyla uyum gösteremeyen bir diğer durum cumhurbaşkanının sahip olduğu yetkiler olmuştur. Cumhurbaşkanının parlamenter sistemden beklenen sembolik yetkilerin ötesinde geniş yetkilere sahip olması, hükümet etme yetkisine ortak olması sonucunu doğurmuştur. Özellikle 2007 yılında yapılan anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, çift başlılık sorununu daha da derinleştirerek meşruiyeti halka dayanan iki aktörlü yapı ortaya çıkarmıştır.

Uzun yıllar kendisine uygulama alanı bulan parlamenter sistemin icrasında karşılaşılan çift başlılık ve koalisyon hükümetlerinin sebep olduğu siyasi istikrarsızlıktan, doğan boşluk, demokratik olarak hesap sorulabilir olmayan bürokrasi (özellikle askeri bürokrasi) tarafından zaman zaman doldurulmuş, bu durum sistemin demokratik karakterini zayıflatan bir süreç halini almıştır. Bunun yanı sıra sık sık değişen hükümetler yürütme işlevinin etkinliğini de olumsuz etkilemiştir (Erdoğan, 2000). Türk siyasal tarihinde dönem dönem devlet faaliyetlerini yönlendirecek derece etkin hale gelen bürokratik bir tahakkümün varlığı da yine sistemin dönüştürülmesi gerekliliğine vurguyu artıran unsurlar arasında sayılmıştır.

Öncelikle istikrarlı ve etkin yürütme arayışına bir cevap olarak ortaya koyulan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, meşruiyetini halktan alan başkan düzenlemesiyle, Türk siyasal kültüründe sıkça rastlanan güçlü bir lider etrafında toplanma, lider merkezli devlet kurma geleneği ile örtüşmektedir (Fendoğlu, 2012). Yürütmenin tek kişiden oluşması ve sabit görev süresi içinde güvensizlik oyu ile düşürülemeyecek olması istikrarın sağlanmasında önemli bir adımı oluşturmaktadır. Sistemin getirilerinden olan iki seçim arasında hükümetin değişme olanağının olmaması nedeniyle halka hesap verebilirliğin ve şeffaflığın arttığı düşüncesi sistemin savunucuları tarafından dile getirilen diğer bir noktayı oluşturmaktadır. Buna göre uygulanan politikaların kaynağı belli olacağından sorumluluğun sahibi de açık şekilde belli olacaktır (Ustabulut, 2016). Diğer bir deyişle koalisyon hükümetlerinin sorumluluğu perdeleyen yapısı geride bırakılacaktır. Yine, Torun’a göre (2017) Osmanlı Devleti’nde hâkim olan siyasal merkezîyetçiliğin bir yansıması olarak “üniter yapı” kurumu, gerek 1982 Anayasası’nda gerekse siyasal kültürümüzde yerleşmiş bir değer özelliği taşımakla birlikte Cumhurbaşkanlığı sistemi tarafından desteklenmektedir. Sistemin yürütmeyi güçlendiren yapısı bu geleneği desteklemekle birlikte toplumun siyasal kültürü başta olmak üzere kalkınma ve güçlü olma ihtiyacı ile de uyumlu bir yapı arz etmektedir. Bunun yanı sıra ilke olarak hükümet sistemi olan yeni düzenin demokratik siyasi sistemin değişikliği olarak nitelendirilmesi doğru bir yaklaşımı ifade etmemektedir. Fendoğlu (2012) da benzer şekilde başkanlık sisteminin Türk devlet geleneğinin mirası olduğunu belirtmekte, Türk toplumunun homojen olmayan yapısı ve imparatorluk bakiyesine uygun şekilde birleştirici bir işlev görebileceğini ifade etmektedir.

Dolayısıyla yeni sistemin destekçileri için Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçmek, sorunlar karşısında alternatif bir çözüm olarak kabul görmüş, bu sistemin parlamenter sisteme nazaran Türk siyasal kültürüne daha uygun olduğu, istikrar, kalkınma ve güçlü

olma gibi ihtiyaçlara daha fazla cevap verdiği yaygın kanaate dönüşmüştür (Özdemir, 2018).

Buna karşılık sistem değişikliğine sıcak bakmayan kesimin argümanları ise iktidarın kişiselleşmesi, parlamenter hükümet modelinin daha demokratik olduğu, rejimin bekası, otoriterlik, bölünme ve federalizm korkusu gibi noktalarda birleşmektedir (Miş ve Duran, 2017). Söz konusu kesimler yeni bir sisteme geçilmesinden ziyade yıllardır deneyimlenen parlamenter sistemin şartlara uygun şekilde "iyileştirilmiş ve güçlendirilmiş parlamenter sistem" temasıyla revize edilmesinden yana tavır benimsemektedir.

Siyasal kültürde yer alan siyasi partilerin kutuplaşma eğiliminde olma hali, parti disiplinin yüksek olması ve lider egemenliğinin siyasi partilerin belirgin özellikleri içinde yer alması (Kalaycıoğlu, 1995; Özbudun, 2007) Cumhurbaşkanlığı sisteminin yürütme-yi, dolayısıyla başkanı güçlendiren özelliğini riskli kılmaktadır. Yine, Hakyemez'e göre (2011) Türk siyasal kültürü ve parti sistemindeki söz konusu başlıca özellikler başkanlık sisteminin sağlıklı işlemesi noktasında gerekli şartların sağlanmasının önüne geçmektedir. Zira disiplinli ve merkeziyetçi bir parti yapısıyla başkanın yasama kanadını kontrol ihtimali, beraberinde otoriterliği ve iktidarın kişiselleşmesini getirecektir (Erdoğan, 2016). Yine yasama ve yürütme seçimlerinin aynı gün yapılmasıyla, çoğunluğu elde eden başkanın, meclis içerisinde de çoğunluğu elde edebileceği ve buna bağlı olarak yasamanın yürütmenin etkisi altında kalacağı düşüncesi dile getirilen eleştirilerden birini oluşturmaktadır (Kaya, 2017). Sisteme karşı çıkanlara göre bu durum bir yandan mecliste yer alacak partilerin temsil oranını azaltırken diğer yandan çoğunluğun dışında kalan partilerin yürütmede söz sahibi olmalarını engelleyerek kutuplaşmalara yol açabilecektir (Kaya, 2017). Tersi bir durumda ise yasama ve yürütme arasında oluşabilecek görüş ayrılıkları da sert kuvvetler ayrılığı nedeniyle yeni krizleri tetikleyebilecek, özellikle meşruyetini halktan alan bir başkan ile parlamentoda ağırlıkta olan partinin farklı siyasi görüşe sahip olduğu bir senaryoda da siyasetin yönetilebilirliği zorlaşacaktır (Linz, 1990). Çok partili bir yapının hâkim olduğu böyle bir sistemde, organların farklı partiler elinde olması ve parlamento çatısı altında birden fazla ideolojinin temsili, yasama ve yürütme ilişkileri bakımından sistemi kilitleme ve ideolojik kutuplaşmayı artırma tehlikesini gündeme getirmektedir. Dolayısıyla yasama desteğinden mahrum kalan bir yürütme erkinin istikrar kazanması kolay olmayacaktır.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini desteklemeyen kesim, bu sistemin siyasal kültürde yer alan uzlaşmacı demokratik kültüre yönelik eksiklikleri gideremeyeceğini ifade etmektedir. Kutuplaşmanın ve çoğunlukçuluk anlayışının ağır bastığı siyasal kültürde, sistemin işlevsellik ve demokratik gelişme gibi açılardan riskler içerdiği söz konusu kesim için yaygın kanyı oluşturmaktadır. Sistemin başkan/kişi odaklı olması, Türkiye açısından istikrarı destekleyici ve etkili bir yönetimi sağlamada pürüzler doğurma ihtimalini artırmaktadır (Şahin, 2014). Diğer bir deyişle sistem değişikliğinin karşısında olan kesim parlamenter sistemin, Türkiye'nin uzun demokrasi deneyimi ile daha fazla iç içe olduğunu ve bu nedenle Cumhurbaşkanlığı sistemine göre daha risksiz olduğunu ileri sürmektedirler.

Parlamente sistem destekçilerine göre, toplumun farklı kesimlerinin iktidara ortak olabilmelerinin yolunu açan parlamente sistem, Türkiye gibi çatışmaların kolay yükselmebileceği ülkelerde ayrışmayı engelleyici bir rol üstlenebilmektedir (Aydın, 2016). Sistemi oluşturan aktörlerin yasal olarak belirli şekilde sınırlandırıldığı bir parlamente sistem, geçmiş tecrübelerin de etkisiyle gerek toplumsal ayrılıkların azalması gerekse temsilin artırılması ve azınlıkların korunması hususlarında önemli katkılar sunacaktır. Parlamente sistemde sabit görev süresinin olmaması, yani sistemin görev süreleri bakımından sahip olduğu esneklik, başkanlık sistemine göre krizlerin daha yönetilebilir olmasını sağlamaktadır (Newton ve Van, 2014). Gerek demokrasinin kırılğan yapısı gerekse toplumsal ayrışmalar parlamente sistemi birçok çevre için tercih edilebilir bir sistem olarak öne çıkarmaktadır.

Sonuç

Türk siyasal kültürü genel itibariyle uzlaşmacı yönü güçlü olmayan, biz ve öteki çatışması üzerinde şekillenen, muhalefet olgusuna mesafeli, güçlü devlet anlayışına dayanan, karizmatik lider temalı bir yapı arz etmektedir. Bu tarz bir siyasal kültüre sahip ülkelerde hükümet sistemi konusunda detaylı çalışmalar yapılması ve rasyonel bir yol izlenmesi gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Zira Türkiye gibi ekonomik ve demokratik olarak gelişmekte olan ülkelerde, siyasal istikrarın ve kalkınmanın desteklenmesi noktasında siyasal kültürle uyumlu bir hükümet modelinin keşfedilip uygulanması büyük önem taşımaktadır.

Hükümet sistemi tartışmaları ışığında öne sürülen gerekçeler incelendiğinde gerek sistem değişikliğini destekleyenlerin gerekse bu değişikliğe karşı çıkanların hükümet sisteminin kendisinden ziyade daha çok siyasal kültüre dair özelliklerin uygulamadaki yansımaları çerçevesinde değerlendirmeler yaptıkları görülmektedir. Bu nedenle hükümet sistemi tercihinde söz konusu ülkenin başta siyasal kültürü olmak üzere tarihi, sosyal ve ekonomik şartlarının dikkate alınması sistem tartışmalarının daha sağlıklı bir sonuca varmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla hükümet sistemleri ile ilgili net bir tavırla iyi veya kötü değerlendirmesi yapmak yerine, sistemlerin avantaj ve dezavantajları birlikte düşünülerek doku uyumunun yorumlanması önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Her iki sistem üzerinde yürütülen tartışmalar değerlendirildiğinde parlamente sisteme öncelik tanıyan görüşlerin temelinde, Türkiye'nin demokrasi tecrübesi ile paralel bir geçmişe sahip olmasından dolayı bu sistemin daha az riskli olacağı görüşü yer almaktadır. Ek olarak ise sistemin, toplumun farklı kesimlerini iktidara getirme noktasında daha avantajlı olduğu ve bu sayede toplumsal barışın sağlanmasına daha fazla katkı sağladığı görüşü öne sürülmektedir. Ancak uzlaşma kültürünün zayıflığı ve birlikte çalışabilme yeteneğindeki eksiklik, sistemden beklenenin aksine hükümet istikrarsızlıklarını ortaya çıkarmış, ayrışmaları derinleştirmiştir. Bürokrasinin seçilmişlerden daha fazla sistem içinde etkinlik kazanması ise demokrasinin güçlenmesini sekteye uğratan unsurlardan birisi olmuştur. Cumhurbaşkanlığı sistemine öncelik tanıyan görüşlerin temelinde ise

sağlayacağı yönetsel ve siyasal istikrar düşüncesi yer almaktadır. Sistemin kazandıracağı istikrarın, ekonomik ve siyasal olarak katkı sağlama potansiyeline sahip olduğu kabul edilmekle birlikte, bu durumun yürütmenin esnekliğini engelleyerek siyasi krizlere yol açabileceği de göz ardı edilmemelidir. Yine siyasi bölünmüşlük veya yasama ve yürütme arasında derin fikir ayrılıklarının ortaya çıkması durumunda devlet sisteminin kilitlenmesi ve siyaset üretilmemesi riskler arasındadır. Bu ve bunun gibi siyasal kültürün de etkili olduğu durumlar için denge-fren mekanizmalarının hayata geçirilmesi önemli bir hususu oluşturmaktadır. Bu kapsamda Türkiye’de uygulanan sisteme özgü olarak nitelendirilen, meclisin ve başkanın birbirlerini feshedebilecekleri yönündeki düzenleme, başkanın daha önce kanunla düzenlenmiş bir alanda düzenleme yapamaması veya başkanın kararname çıkarabilmesi gibi noktalar sistemin destekleyicileri tarafından kilitlenmeyi önleyici ve sistemin başarısını artıran önlemler olarak nitelendirilmektedir.

Sonuç olarak gerek parlamenter sistemin hükümet istikrarsızlıkları yaşaması gerekse Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin toplam sıfır oyununa sürüklenme ihtimali gibi olumsuz senaryolar, sistemlerin kendisinden ziyade daha çok ilgili ülkenin siyasal yapı ve kültürü ile ilgilidir. Buna bağlı olarak uzlaşma kültürünün ve yapıcı muhalefet geleceğinin gelişmediği ülkelerde sistem ne olursa olsun çeşitli açılardan sıkıntı yaşayacağı bir gerçektir. Bu nedenle sistem ayrımı gözetmeksizin öncelikli olarak demokrasinin kurumsallaşması için çaba harcanmalı, yargı bağımsızlığı, liyakatin güçlenmesi ve uzlaşma kültürü gibi unsurları geliştirmeye yönelik adımlar atılmalıdır.

Kaynakça

- Akıncı, B. (2017). Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin olası demokratik ve ekonomik etkileri. *Türkiye Çalışmaları*, 12(24), 1-16.
- Almond, G. A. ve Verba, S. (1963). *The civic culture; political attitudes and democracy in five nations*. Princeton (New Jersey): Princeton University Press.
- Amerika Birleşik Devletleri Anayasası (1787). U.S. Senate: Constitution of the United States.
- Aydın, R. (2016). Türk siyasal kültürü açısından hükümet sistemleri (parlamenter sistem ve başkanlık sistemi)’nin değerlendirilmesi. *Akademik Hassasiyetler*, 3(6), 13-41.
- Aydın, A. ve Belli, A. (2015). *Cumhurbaşkanlığı ve meşruiyet tartışmaları Türkiye seçim sistemindeki değişim cumhurbaşkanlığı seçimi ve medya*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Burke, P. (2006). *Kültür tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çalışkan, K. (2016). Siyasal kültür: yeni yaklaşımlara genel bir bakış. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(2), 23-46.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (2005). *Sosyal bilimler sözlüğü*. Ankara: Adres Yayınları.

- Demir, F. (2014). Yarı başkanlık hükümet sistemi ve Türkiye. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 8(özel), 831-876.
- Durdu, Z. (2018). Siyasal kültür, modern devlet ve demokrasinin demokratikleştirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 574-582.
- Duverger, M. (1998). *Siyaset sosyolojisi*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Erdem, K. (2014). *Yarı-başkanlık sistemi:Teori, pratik ve tartışmalar*. Ankara: TBMM Araştırma Merkezi Yayınları.
- Erdoğan, M. (1996). Başkanlık sistemini doğru tartışmak. *Liberal Düşünce Dergisi*, (2), 4-12.
- Erdoğan, M. (2000). Türkiye'nin sistem arayışı. N. İncioğlu (Editör), *Devlet reformu: Siyasal rejim tartışmaları*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı. s.83-96'daki makale.
- Erdoğan, M. (2016). Başkanlık sistemi Latin Amerika tecrübesi ve Türkiye. *Liberal Perspektif Analiz*, (3), 1-37.
- Erzen, Ü. M. ve Yalın, E. B. (2011). Siyasal kültürün temel paradigmaları üzerine: Kültürden, siyasal toplumsallaşma, örgütlenme ve katılma süreçlerine yansıyanlar. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 41, 49-61.
- Fendoğlu, H. T. (2010). *Başkanlık sistemi tartışmaları*. Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü.
- Fendoğlu, H. T. (2012). Başkanlık sistemi. *İÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(1), 39-60.
- Frey, W. F. (1975). Patterns of elite, politics in Turkey. G. Lenczowski (Ed.), *Political Elits in The Middle East*. Washington DC: American Enterprises Institute.
- Gözler, K. (2010). *Anayasa hukukunun genel esasları ders kitabı*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gülener, S. ve Miş, N. (2017). Cumhurbaşkanlığı sisteminin anayasal tasarımı. N. Miş ve B. Duran (Editörler), *Türkiye'de siyasal sistemin dönüşümü ve cumhurbaşkanlığı sistemi*. İstanbul: SETA. s.53-81'daki makale.
- Hekimoğlu, M. M. (2009). *Anayasa hukukunda karşılaştırmalı demokratik hükümet sistemleri ve Türkiye*. Ankara: Detay Yayınevi.
- Kahraman, M. (2012). Hükümet sistemi tartışmaları bağlamında başkanlık yada yarı-başkanlık sistemlerinin Türkiye'de uygulanabilirliği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18), 431-457.
- Kalaycıoğlu, E. (1995). Türkiye'de siyasal kültür ve demokrasi. E. Özbudun, E. Kalaycıoğlu, ve L. Köker (Editörler), *Türkiye'de demokratik siyasal kültür*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, s.43-69'daki makale.
- Kaya, B. (2017). Türk tipi başkanlık sistemi önerisinden partili cumhurbaşkanlığı sistemine. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 27-50.

- Kılınç, D. (2016). Türkiye’de bitmeyen tartışma: Hükümet sistemi üzerine değerlendirmeler. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(1), 447-510.
- Koçak, K. A. (2015). ABD başkanlık sistemi: “ayrı” ama “birlikte” çalışan organlar. H. Yapıcı Kaya (Editör), *Karşılaştırmalı hükümet sistemleri: Başkanlık sistemi (ABD, Arjantin, Azerbaycan, Brezilya Ve Nijerya Örnekleri)*. Ankara: TBMM Araştırma Merkezi Yayınları. s. 23-74’deki makale.
- Linz, J J. (1990). The perils of presidentialism. *Journey of Democracy Published by The Johns Hopkins University Press*, 1(1), 51-69.
- Mardin, Ş. (2006). *Türkiye’de toplum ve siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Miş, N. ve Duran, B. (2017). Türkiye’de siyasal sistemin dönüşümü ve cumhurbaşkanlığı sistemi. N. Miş ve B. Duran (Editörler). *Türkiye’de siyasal sistemin dönüşümü ve cumhurbaşkanlığı sistem*. İstanbul: SETA. s.17-50’deki makale.
- Newton, K ve Van, D. J. W. (2014). *Karşılaştırmalı siyasetin temelleri*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Ögel, B. (1978). *Türk kültür tarihine giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öğün, S. S. (2000). *Türk politik kültürü*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Örs, H. B. (1993). Türkiye’de askeri müdahaleler için bir açıklama modeli. *İktisat Dergisi*, 26-45.
- Özbudun, E. (2007). *Çağdaş Türk politikası*. İstanbul: Egmont Yayıncılık.
- Özbudun, E. (2014). *Türk anayasa hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özdemir, G. (2018). Türk siyasi kültürü bağlamında hükümet sistemlerine ilişkin bir değerlendirme. *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, (2), 45-86.
- Özer, A. (2010). *Anayasa hukuku: Genel ilkeler*. Ankara: Turhan Yayınevi.
- Öztekin, A. (2003). *Siyaset bilimine giriş*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Parlak, B. (2011). *Kamu yönetimi sözlüğü*. Bursa: MKM Yayınları.
- Sartori, G. (1994). *Comparative constitutional engineering: an inquiry into structures, incentives and outcomes*. London: Macmillan Press Ltd
- Şahin, K. (2014). Türkiye'deki hükümet sistemi tartışmalarına siyasi kültür ve demokrasi eksenli bir yaklaşım. *Sakarya İktisat Dergisi*, 3(3), 29-71.
- Taylor, E.B. (2010). *Primitive culture researches into the development of mythology, philosophy, religion, langue, art and custom*. Londra: Cambridge Press.
- Teziç, E. (2014). *Anayasa hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Torun, İ. (2017). Cumhurbaşkanlığı sistemi ve Türk siyasal kültürü, Cumhurbaşkanlığı sistemi ve Türk siyasal kültürü - Yeni Şafak (yenisafak.com) adresinden 15 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

- Tosun, G. E. (2001). *Devlet-sivil toplum ilişkisi/demokratikleşme perspektifinden*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Turan, O. (1980). *Türk cihan hakimiyeti mefkuresi tarihi*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi
- Turan, İ. (1986). *Siyasal sistem ve siyasal davranış*. İstanbul: Der Yayınları.
- TÜBA (2011). *Türkçe bilim terimleri sözlüğü: sosyal bilimler*. Ankara: Tüba Yayınları.
- Ustabulut, B. (2016). Türkiye'nin hükümet sistemi: Parlamenter sistem ve başkanlık sistemi tartışmaları. *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı*. (s.43-58).
- Valenzuela, A. (2004). Latin American presidencies interrupted. *Journal of Democracy*, 15(4), 5-19.
- Yazıcı, S. (2005). Başkanlık sistemleri: Türkiye için bir değerlendirme. T. Ergül (Ed.), *Başkanlık sistemi*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları. s. 125-142'daki makale.
- Yazıcı, H. (2013). Türkiye parlamenter sistemini hiç uyguladı mı?. *Yeni Türkiye Dergisi*, (51), 509-541.
- Yıldız A. (2012). *Türkiye'nin parlamenter sisteminde hükümet*. Ankara: Murat Kitapevi.